

УДК 658.1

Ю.Б. КРАКОС, Р.О. РАЗГОН

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано і удосконалено поняття «економічна безпека підприємства». Обґрунтовано значущість ролі фінансової безпеки підприємства. Виділено її функціональні складові: ефективність управління (рентабельність діяльності), платоспроможність і фінансова стійкість, ділова активність, ринкова стійкість, інвестиційна привабливість. Запропоновано удосконалене поняття, схема управління та підхід до комплексної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, який базується на визначенні інтегрального показника з урахуванням кожної з функціональних складових фінансової безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фінансові індикатори, інтегральний показник.

Вступ

Вимоги ринкової економіки в Україні суттєвим чином змінили умови діяльності підприємств. Поряд з цим посилився вплив зовнішнього середовища та рівень відповідальності керівників підприємств за управлінські рішення, які приймаються ними самостійно.

Зміна умов спричинила за собою появу в діяльності підприємств абсолютно нових проблем, які вимагають теоретичного осмислення і розробки практичних рекомендацій по їх розв'язанню. До таких належить проблема забезпечення економічної безпеки підприємства.

1. Постановка завдання

Економічна безпека держави неможлива без економічної безпеки підприємства, тому що добре функціонує та прибуткове підприємство є

підґрунтям для захищеності економічних інтересів держави та її національної економіки. Інтегральний показник економічної безпеки України станом на 1 січня 2007 р. наведено на рис. 1. Порівняно з початком 2006 р. він покращився на 1 відсотковий пункт [1].

Кризовий стан, у якому знаходиться сьогодні більшість українських підприємств, подає визначену небезпеку як для соціально-економічної стабільності регіонів, так і для потенціалу кожного підприємства. За даними Державного комітету статистики [2] в 2007 р. приблизно 30% підприємств України були збитковими (найбільш збитковими виявилися підприємства транспорту та зв'язку, промислової та будівничої галузі).

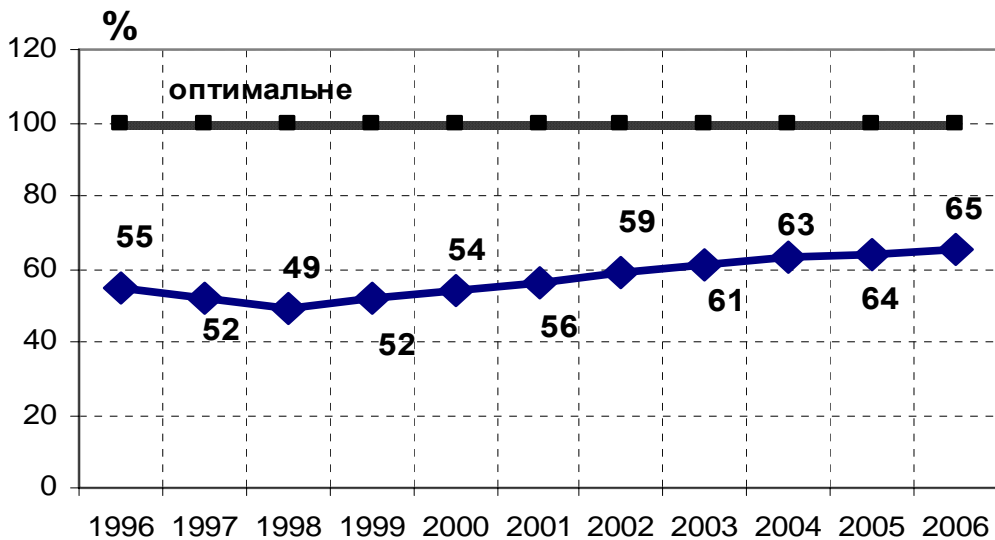

Рис. 1. Інтегральний індикатор економічної безпеки України

Отже, перед підприємствами виникає задача внутрішньої самооцінки і прогнозування свого стану з погляду забезпечення економічної безпеки виробництва від прояву загроз, що негативно впливають на потенціал підприємства, побудови системи індикаторів стану безпеки і її моніторингу, обґрунтування і встановлення їхніх граничних значень, вживання заходів протидії загрозам.

2. Результати

Проблемами оцінки рівня економічної безпеки підприємств присвячені роботи таких вчених: М. Фрідмена, В. Леонтєва, М. Кондратьєва, М. Бендикова, П. Орлова, В. Деміна, М. Мечнікова, Ф. Євдокимова, В. Новака, Є. Олейникова, О. Груніна, Г. Козаченко, В. Пономарьова, О. Ляшенко, В. Духова та інших. Проте, все ще існує досить широке коло проблем, пов'язаних з дослідженнями комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств.

Необхідно проводити оцінку не тільки економічної безпеки підприємства, але й приділити досить уваги її складовим, тому що економічна безпека – це комплексне поняття.

Існують різні трактування поняття «економічна безпека підприємства» (ЕБП), а також шляхи її визначення. Дане поняття порівняно недавно з'явилося в понятійному апараті економічної науки. Стосовно підприємства деякі учені-економісти її розглядають як інтегральну оцінку ресурсного потенціалу і ступеня захищеності підприємства від негативної дії зовнішнього середовища [3, с.9]. У ній знаходять віддзеркалення, як елементи діагностики поточного стану, так і прогноз майбутніх ризиків і загроз. На думку авторів [3] основними складовими економічної безпеки підприємства є: ресурсна, техніко-технологічна, фінансова, соціальна безпека. Кожна зі складових оцінюється за допомогою ряду якісних або кількісних показників-індикаторів.

У джерелі [4] ЕБП (фірми, організації) визначається як такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації технології, техніки, прав) і підприємницьких можливостей, при якому гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного і соціального розвитку, здатність швидко усунути і запобігти різноваріантні внутрішні і зовнішні негативні впливи (наслідки).

У роботі [5] запропоновано використовувати для оцінки економічної безпеки підприємства підхід, що відображає принципи і умови програмно-цільового управління і розвитку. Відповідно до цього підходу оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на інтеграції сукупності пока-

зників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатомірний аналіз. Такий підхід відрізняється високим ступенем складності аналізу, що проводиться, з використанням методів математичного аналізу.

Трохи інший акцент у визначенні економічної безпеки підприємства даний в джерелі [6]: «Під економічною безпекою підприємства (господарюючого суб'єкта) варто розуміти захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого й кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища і здатність до його відтворення».

Як ми можемо бачити єдиної думки у вчених не існує, тому це питання дуже актуальне.

Отже, з нашої точки зору, якнайповнішим визначенням даного поняття є наступне: *«економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків, дестабілізуючих чинників, при якому забезпечується стабільність реалізації його основних комерційних і соціальних цілей»*.

Забезпечення стійкого зростання підприємства неможливо без розробки і проведення самостійної стратегії підприємства, яка в сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи його фінансової безпеки. Ефективність діяльності господарюючих суб'єктів в ринковій економіці обумовлюється багато в чому станом його фінансів, що приводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки підприємства.

В економічній літературі питанням фінансової безпеки підприємства не приділялося достатньої уваги, частково це можна пояснити тим, що багато питань фінансової безпеки знаходять своє віддзеркалення при розробці фінансової політики підприємства і управління фінансами підприємства, але, на нашу думку, необхідно розробити цілісний і комплексний підхід до вирішення даної проблеми. Поняття “фінансова безпека підприємства” має право на самостійне існування і дослідження як

окрема економічна категорія, так само і як фінансовий менеджмент по відношенню до менеджменту взагалі.

І.А. Бланк в своїй роботі «Управління фінансовою безпекою підприємства» [7 с. 24] фінансову безпеку підприємства розглядає з точки зору кількісного і якісно детермінованого рівня фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді.

Суть фінансової безпеки підприємства, на нашу думку, полягає в здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища. Тобто фінансова безпека характеризується таким станом підприємства, який забезпечує:

- 1) фінансову рівновагу, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді;
- 2) потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення підприємства;
- 3) достатню фінансову незалежність підприємства;
- 4) достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень;
- 5) захищеність фінансових інтересів власників підприємства.

Саме тому фінансова безпека – важлива складова економічної безпеки підприємства, забезпеченню якої повинна приділятися особлива увага на підприємстві.

Отже, серед функціональних складових економічної безпеки фінансова складова займає особливе місце, тому що при ринкових умовах господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи й передбачають досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів [8].

На думку авторів, фінансова безпека підприємства в системі його економічної безпеки характеризується системою індикаторів, а саме: ефективністю управління (рентабельність діяльності); платоспроможністю і

фінансовою стійкістю; діловою активністю; ринковою стійкістю (ефективністю використання майна); інвестиційною привабливістю.

Формування системи фінансової безпеки на підприємстві повинне передбачати взаємозв'язок чітко визначених цілей і завдань кожного рівня управління, при цьому вибираючи оптимальні шляхи реалізації рішень. Горизонтальні і вертикальні рівні менеджменту повинні переслідувати ту ж мету, що і загальна система управління.

На нашу думку, система управління фінансовою безпекою підприємства повинна бути комплексом взаємозалежних збалансованих рішень як у області забезпечення захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання, так і в управлінні його фінансової діяльності.

Система управління повинна враховувати альтернативні шляхи забезпечення безпеки підприємства, при чому вибір конкретного проекту повинен відповідати фінансовій стратегії і конкретній фінансовій політиці підприємства.

На підставі вищевикладеного пропонуємо схему механізму управління фінансовою безпекою підприємства представити таким чином (рис. 2).

З економічної точки зору надійність підприємства відображає його стійкість, тобто такий фінансово-економічний стан, при якому господарська діяльність підприємства забезпечує в нормальних умовах виконання всіх його зобов'язань перед працівниками, іншими організаціями, державою завдяки достатнім доходам і відповідності доходів і витрат.

Прояв загроз безпеці економіки підприємства відобразатиметься на його фінансовому стані, що характеризується фактично досягнутими значеннями комплексу показників виробничо-господарської і фінансової діяльності.

Діагностика цих показників, зіставлення їх фактичного рівня з відповідними граничними значеннями, мінімально допустимими з точки зору безпеки подальшої діяльності, дозволить своєчасно розрізняти і локалізувати «явні» і симптоматичні ознаки кризи, що наближається.

Узагальнюючи вищесказане, можна говорити, що оцінка рівня фінансової безпеки підприємства повинна:

- враховувати стратегічні цілі і задачі підприємства;

- складатися із оцінки функціональних складових фінансової безпеки підприємства, які можуть мати різні пріоритети, в залежності від виду діяльності господарюючого суб'єкта;
- враховувати рівень захищеності потенціалу підприємства;
- мати на увазі використання всіх видів ресурсів і можливостей, які гарантують найбільш ефективне (економічно безпечне) їх використання;
- включати імовірнісну оцінку економічного збитку.

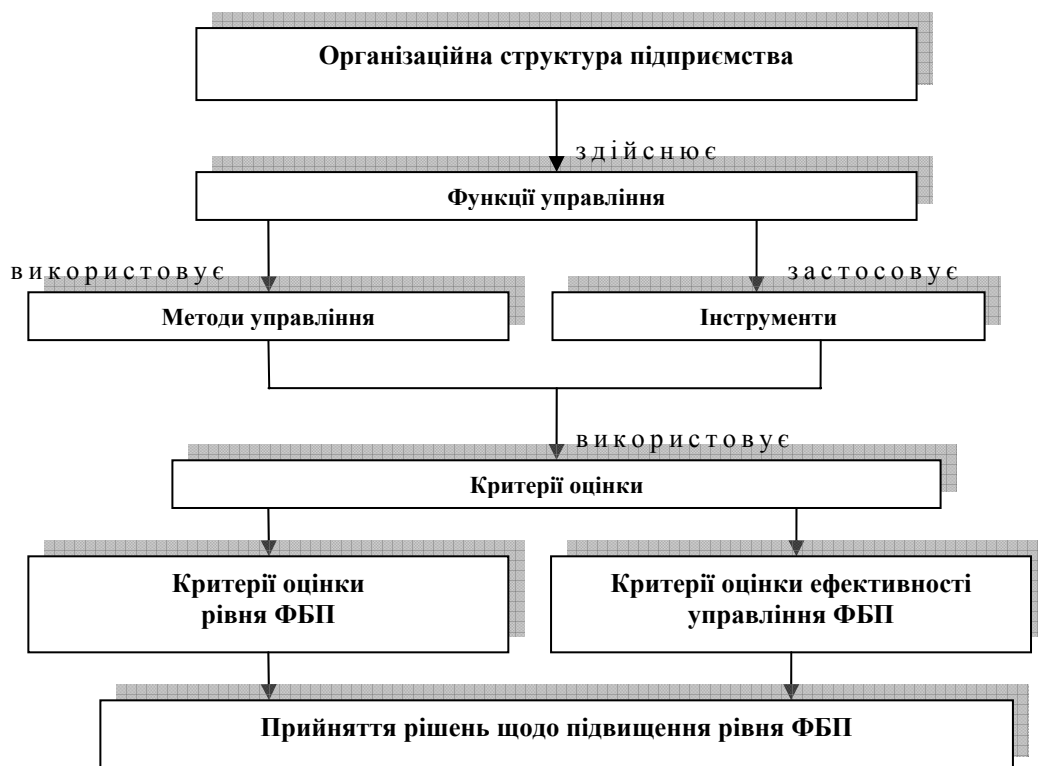

Рис. 2. Складові механізму управління фінансовою безпекою підприємства

Жодна методика оцінки фінансової безпеки підприємства не дає повну, всеосяжну оцінку фінансової безпеки підприємства. В основному ученими-економістами розроблялися методики і методичні рекомендації для оцінки економічної безпеки підприємства. Багато авторів оцінюють ФБП через ЕБП.

Тому в даній роботі пропонуються методичні рекомендації щодо оцінки рівня ФБП.

По-перше, пропонується ФБП розглядати як комплексну величину, оскільки вона включає декілька складових, розглянутих вище. По-друге, для визначення рівня ФБП необхідно знати критерії оцінки, тому необхідно ввести поняття «еталонного підприємства», тобто такого підприємства, у якого б рівень ФБП був якнайкращим. По-третє, після отриманих результатів необхідно дати рекомендації з метою підвищення рівня ФБП.

Так як фінансова складова економічної безпеки підприємства – це комплексна величина, то пропонуємо її визначати інтегральним показником:

$$S_{\text{ФБП}} = S_{\text{R}} + S_{\text{ПФ}} + S_{\text{ДА}} + S_{\text{РС}} + S_{\text{ІП}}, \quad (1)$$

де: $S_{\text{ФБП}}$ – інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, бали; S_{R} – комплексний показник оцінки ефективності управління, бали; $S_{\text{ПФ}}$ – комплексний показник оцінки платоспроможності та фінансової стійкості, бали; $S_{\text{ДА}}$ – комплексний показник оцінки ділової активності, бали; $S_{\text{РС}}$ – комплексний показник оцінки ринкової стійкості, бали; $S_{\text{ІП}}$ – комплексний показник оцінки інвестиційної привабливості, бали.

За кожною складовою ФБП за допомогою експертних оцінок були відібрані індикатори, які найточніше відображають кожну складову фінансової безпеки. До складу комплексного показника оцінки ефективності управління було віднесено такі показники: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, загальна рентабельність продажів по валовому прибутку, рентабельність продукції. Комплексний показник оцінки платоспроможності і фінансової стійкості складається з таких показників як коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами, коефіцієнт маневреності власного капіталу. До напрямку «ділова активність» включаються показники оборотності активів, основних засобів, оборотних активів, грошових коштів, власного капіталу. До складу комплексного показника оцінки ринкової стійкості було віднесено коефіцієнти автономії, фінансового ризику, маневреності оборотних активів, мобільності та індекс постійного активу. Для оцінки інвестиційної привабливості використовуються такі показни-

ки: коефіцієнт чистої виручки, показник чистого прибутку на акцію, коефіцієнт реінвестування прибутку, коефіцієнт стійкого економічного росту, показник маржі прибутку.

В якості нормативного значення для вище перелічених коефіцієнтів логічно використовувати середньогалузеві показники промисловості України, що дозволить оцінити стан підприємства в порівнянні з середнім в галузі.

Складові фінансової безпеки ($S_{ФБП}$, S_R , $S_{ПФ}$, $S_{ДА}$, $S_{РС}$, $S_{ПП}$), тобто комплексні показники, пропонуємо розраховувати методом динамічної рейтингової оцінки.

У промисловості оцінкою рівня фінансової безпеки може служити рейтинг окремого підприємства, розрахований по сукупності одиничних критеріїв. Він визначається або як статичний показник – «миттєва фотографія» положення справ на підприємстві, або як динамічний – з урахуванням прогнозованої зміни одиничних критеріїв в майбутньому. Рейтинг окремого підприємства характеризує його конкурентоспроможність по відношенню до інших підприємств галузі, а сила конкурентної позиції якраз і є найкращим показником безпеки в умовах ринку.

Проте, як показує практика, в реальному житті при виборі бази відліку рейтингової оцінки виникає необхідність введення такого поняття, як «еталонне підприємство». В цьому випадку «еталонне підприємство» має показники, відповідні нормативним мінімальним значенням, визначеним виходячи з принципів ефективності діяльності промислового підприємства.

Існують різні методики розрахунку рейтингової оцінки підприємств, у тому числі і по відношенню до підприємства-еталону. Відповідно існує певний набір показників і свій алгоритм.

У загальному вигляді визначення комплексного показника оцінки за кожною складовою ФБП за допомогою рейтингового числа виглядає так:

$$S = \sum_{i=1}^Z \frac{1}{Z \cdot N_i} \cdot K_i, \quad (2)$$

де S – комплексний показник за кожною складовою ФБП; Z – число показників, використовуваних для оцінки рівня ФБП за кожною складовою; N_i – нормативний рівень для i -того коефіцієнта; K_i – i -й коефіцієнт.

Таким чином, при повній відповідності значень коефіцієнтів їх нормативним значенням, рейтинг «еталонного підприємства» за кожною складовою ФБП буде дорівнювати 1, а інтегральний показник $S_{\text{ФБП}} = 5$.

Розрахунок комплексного показника для конкретного підприємства за декілька періодів ($S_{\text{звіт}}$, $S_{\text{мін}}$) (або, наприклад, після впровадження розроблених заходів), здійснюється шляхом підстановки відповідних значень показників у формулу розрахунку інтегрального показника.

Розрахунок рівня зміни (U) фінансового стану підприємства здійснюється по формулі 3:

$$U = \frac{S_{\text{ФБП}}^{\text{звіт}}}{S_{\text{ФБП}}^{\text{мін}}}. \quad (3)$$

Оцінити положення (P) підприємства, що аналізується, в порівнянні з середнім в галузі можна на основі наступної формули 4:

$$P = S_{\text{ФБП}}^{\text{звіт}} - 5. \quad (4)$$

Позитивне значення P означає, що рівень фінансової безпеки даного підприємства кращий, ніж в середньому по галузі, негативне значення P – означає, що стан гірший.

Висновки

Таким чином, процес забезпечення фінансової безпеки підприємства можна розглядати як процес запобігання збитків від негативних дій по різних аспектах фінансово-господарської діяльності, шляхом оцінки реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз. А за допомогою запропонованого показника P можна визначити рівень ризику.

Аналіз і моніторинг запропонованих індикаторів, зіставлення їх фактичного рівня з відповідними граничними значеннями, дозволить своєчасно розрізнити і локалізувати симптоми або навіть «сигнали» кризи.

Подальшим напрямком у розвитку даної проблеми може бути розробка методики комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств із урахуванням всіх її складових.

Література

1. Аналітична записка «Стан економічної безпеки України (січень-грудень 2006 р.)» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу до сайту: <http://www.me.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ковалёв Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48 – 52.
4. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа», «Интерсинтез», 2003. – 288 с.
5. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. – СПб.: СПбГТУ, 1999. – 138 с.
6. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консульт директора. – 2000. – № 2 (210). – С. 7 – 13.
7. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 776 с.
8. Бородіна О.О. Оцінка економічної безпеки підприємства / О.О. Бородіна // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць: В 3 т. Т. 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Вип. 183. – С. 33 – 41.

Рецензент: д-р екон. наук., проф., проректор з НДР В.М. Гріньова, Харківський національний економічний університет, Харків.

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ

Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон

В статье рассмотрено и усовершенствовано понятие «экономическая безопасность предприятия». Обоснована значимая роль финансовой безопасности предприятия. Выделены ее функциональные составляющие: эффективность управления (рентабельность деятельности), платежеспособность и финансовая устойчивость, деловая активность, рыночная устойчивость, инвестиционная привлекательность. Предложено усовершенствованное понятие, схема управления и подход к комплексной оценке уровня финансовой безопасности предприятия, который базируется на

определении интегрального показателя с учетом каждой из функциональных составляющих финансовой безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансовые индикаторы, интегральный показатель.

MANAGEMENT OF ENTERPRISES' FINANCIAL SECURITY

J.B.Krakos, R.A.Razgon

The basic notion of enterprise economic security is considered and improved in the given article. Importance of financial security is ground. The functional components such as management efficiency (profitability activities), solvency and financial stability, business activity, market stability, investment appeal are sorted out. Authors offer the improved notion, the control scheme and the approach to integrated assessment of financial security level of enterprise, which is based on integral indicator definition with accounting of every functional component of financial security.

Key words: economic security, financial security, financial indicator, integral indicator.

Кракос Юлія Борисівна – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків, e-mail: mail_for_job@ukr.net.

Разгон Роман Александрович – магістр кафедри фінансів, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Харків.